

Бальжик І. А. * (НУ «ОЮА»)

СХИЗМА В КАНОНІЧНОМУ ПРАВІ

SCHISM IN CANONIC LAW

***Irena Balzhik** – PhD in Law, Associate Professor, Department of General Theoretical Jurisprudence, National University “Odessa Law Academy” (23, Fontanska Doroha St., Odesa, Ukraine).

Abstract

The article provides an analysis of the rules and norms of canonical law, as well as interpretations of the holy fathers regarding the concept of schism. The problem of the nature and meaning of schisms and disagreements in the Church arose with all severity and certainty from the very beginning of Christian history. The Holy Scriptures and the fatherly tradition repeatedly teach that heresy and schism lead to perdition, because the Holy Spirit does not live there. Comparison of approaches to schism (schism) in a historical context gains additional relevance in the context of modern canonical law. The main signs of a church schism are considered. Assuming a schism to be the second ecclesiological deviation after heresy, Basil the Great teaches that “Those who departed from the Church no longer had the grace of the Holy Spirit upon themselves. For the teaching of grace is impoverished, because legal succession has been cut short”. And then he goes on to say that they can no longer teach others through the sacraments the grace from which they themselves have fallen.

The main reason for the schisms in the Ancient Church is the consequences of persecution. Thus, Basil the Great, considering contemporary inconveniences in the Christian world, classifies the following concepts: heresy, schism, and unauthorized assembly. Arguments are given regarding the canonical and legal nature of schism as a crime in the context of church life. This means, that Church schism is a violation of intra-church unity due to differences not related to the distortion of the true doctrine of dogmas and sacraments, but for ritual, canonical or disciplinary reasons.

Keywords: canonical law, church law, schism.

Постановка проблеми. Проблема природи і сенсу розколів і розбіжностей в Церкві виникла з усією гостротою і визначеністю з самого початку християнської історії. Святе Письмо і християнська традиція

багаторазово навчають, що єресь і розкол ведуть до погибелі, оскільки там не діє Святий Дух. Порівняння підходів до схизми (розколу) в історичному контексті набуває додаткової актуальності в умовах сучасного канонічного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У даній роботі акцент робиться на відображенні проблематики схизми (розколу) в першоджерелах канонічного права, а також тлумаченнях святих отців.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних догматів християнства закріплених в «Символі віри» є догмат про єдність церкви. Слова Нікео-Царгородського Символу “Вірую ... в Єдину, Святу, Соборну і Апостольську Церкву” визначають властивості Церкви. Церква єдина, бо створена за образом Святої Трійці і являє собою таємницю сутнісної єдності при іпостасній відмінності: вона складається з безлічі окремих особистостей-іпостасей, скріплених єдністю віри і таїнств. Про цю єдність усіх християн молився Ісус на Таємній вечері. Господь Ісус Христос, засновуючи на землі Церкву, заповідав Своїм послідовникам: «Да будут еси едино» (Іоанн. 17, 21), стверджуючи цю єдність на божественному принципі Пресвятої Трійці.

Про таїнство єдності Вселенської Церкви священномученик Кипріан Карфагенський писав: «Таїнство єдності, цей союз нерозривної згоди позначається в оповіді євангельській про хітон Господа Ісуса Христа. Хітон не був розділений і розідраний, але дістався цілісно одному, кому випав за жеребом і вступив в володіння незіпсованим і нерозділеним (Іоанн. 23,24). Він мав єдність, що походить з неба від Отця, і тому не міг бути розідраний тими, хто отримав його в володіння; але цілісно, раз назавжди, утримав міцний і нероздільний зв'язок свій. Тому не може володіти одежею Христовою той, хто роздирає Церкву Христову. Таким чином, таємничим знаком свого одягу Господь відобразив єдність Церкви ».

Зараховуючи розкол до другого після єресі еклесіологічного відхилення, Василь Великий вчить, що «ті, що відступили від Церкви вже не мали на собі благодаті Святого Духа. Бо збідніло преподання благодаті, бо скінчилося законне спадкоємство». А далі він продовжує говорити про те, що вони не можуть вже більш іншим через таїнства викладати благодать, від якої самі відпали: «Але відторгнення, зробившись мирянами, не мали влади ні хрестити, ні висвячувати, і не могли дати іншим благодаті Святого Духа, від якої самі відпали». Також прагнучи запобігти розколу, святитель Іоанн Златоуст вчить, що розколювати Церкву є зло не менше, ніж впадати в єресь: «Робити поділ в Церкві не менше зло, як і впадати в єресь». Він вважає, що ніщо так

не гнівить Бога, як поділ і розколи, і згадує думку святого чоловіка, згідно з яким, навіть мученицька кров не може загладити гріха розколу.

Посягання на єдність церкви є злочином. За всю історію розвитку церковного права в ньому накопичилося безліч різних правил, постанов і прецедентів стосуються церковних чвар.

Так, розкол слід відрізняти від інших форм віровідступництва – ересі та самочинного зібрання (парасінагога).

Наслідуючи св. Василя Великого, розкольниками давні святі отці називали тих, хто розділилися в думках про деякі предмети церковні та про питання, що допускають вилікування.

За словами видатного коментатора канонічного права Іоанна Зонара, розкольниками називаються ті, які щодо віри і догматів розсудливо мислять, але з деяких причин віддаляються і утворюють свої окремі зібрання.

Згідно єпископу Далматинсько-Істринському Никодиму (Мілашу), розколи утворюють ті, хто «інакше мислять про деякі церковні предмети і питання, які, проте, легко можуть бути примирені». На думку св. Ігнатія Брянчанинова, розколом має бути названо «порушення повного єднання зі Святою Церквою, з точним збереженням, проте, істинного вчення про догмати і таїнства».

В даному випадку канонічна традиція ясна. 33-тє правило Лаодикійського собору забороняє спільні молитви з єретиками і розкольниками: «Про те, що не повинно молитися разом з єретиками або розкольниками». А 2-є правило Антіохійського собору визначає, що той, хто буде в спілкуванні з відлученими, то нехай буде і сам поза спілкуванням, і що інша Церква не може відновити відлучених від спілкування: «Та не буде цього дозволено мати спілкування з відлученими і приймати в одній церкві тих, яких не приймають в зборах іншої церкви. Якщо ж хто-небудь з єпископів, або пресвітерів, або хто-небудь з кліру буде в спілкуванні з відлученими, то нехай буде і сам поза спілкуванням як такий, що порушує церковне правило». Відлучених від спілкування синод іншої Церкви повернути в спілкування не може, а тільки той, хто піддав їх заборони. Так велить і 4-є правило того ж Антіохійського собору: «Якщо єпископ, вивержений Собором, чи пресвітер, чи диякон, вивержений своїм єпископом, наважиться вчинити будь-яку служіння, – єпископ чи як і раніше своїм звичаєм, або пресвітер, або диякон, – то йому вже не залишається надії ні відновитися на іншому Соборі, ні виправдатися. Крім того, всіх в спілкуванні з ними слід відлучати від Церкви, особливо якщо

вони, знаючи рішення, винесене проти вищевказаних осіб, ризикнуть мати з ними спілкування».

Отже, церковний розкол – порушення внутрішньоцерковної єдності через відмінності, які пов'язані з спотворенням справжнього вчення про догмати і таїнства, але по обрядовим, канонічним або дисциплінарним мотивам.

Зіставляючи розкол з єрессю, св. Іоанн Златоуст стверджує, що «розкол тобто не менше зло, ніж єресь». Св. Кипріяні Карфагенський вчить: «Пам'ятайте, що засновники і керівники розколу, порушуючи єдність Церкви, протидіють Христу, і не тільки вдруте Його розпинають, але роздирають Тіло Христове, а це такий тяжкий гріх, що кров мученицька не може загладити його». Єпископ Опатат Мілевитський (IV століття) вважав розкол одним з найбільших зол, – більшим, ніж людиновбивство і ідолопоклонство.

У сьогоднішньому розумінні слово розкол зустрічається вперше у св. Іполита Римського. Основна причина розколів в Стародавній Церкві – наслідки гонінь. Так, Василь Великий, розглядаючи сучасні йому негаразди в християнському світі, класифікує тут такі поняття: єресь, розкол і самочинні зібрання.

1) Єресь. Коли між християнами існує догматична відмінність, принципова розбіжність у віровченні, значить, хтось із цих християн знаходиться в єресі. До нашої сьогоднішньої теми прямого відношення не має.

2) Розкол. Посилаючись на традицію, Василь Великий вважає розкольниками «тих, що розділилися в думках про деякі предмети церковні, і про питання, що допускають вилікування» (цитовано за працею Никодима Мілаша «Правила Святих Отців Православної Церкви з тлумаченнями»). Тобто, розкольники – це ті християни, у яких виникло якась дуже своя думка «про деякі предмети церковні, і про питання», і тому вони розділилися з Церквою.

3) Самочинні зібрання. Згідно Василю отці Церкви називали самочинними ті зібрання, які утворюються «непокірними пресвітерами, або єпископами, і не навченим народом. Наприклад, якщо хтось, будучи викритий у гріху, віддалений від священнослужіння, не скорився правилам: а сам утримував за собою предстояние і священнослужіння, і з ним відступили деякі інші, залишивши кафоличну церква». Ось вони і утворюють самочинне зібрання.

Розкольники потоптали всі канони, тому що справжні канони за-сновані на вірі в єдність і вічність Церкви. Канони дані Церкви, поза

Церквою вони недійсні і безглузді – так не можуть існувати закони держави без самої держави.

Священномученик Климент, єпископ Римський, пише Коринфським розкольникам: «Ваш поділ багатьох розбестив, багатьох повалив в зневіру, багатьох – в сумнів і всіх нас – в печаль, а сум'яття ваше все ще триває». Нерозкаяний гріх розколу ще страшніше гріха самогубства (самогубець губить тільки себе, а розкольник – і себе, і інших, тому його вічна доля важче, ніж у самогубці).

«Церква єдина, і одна вона тільки має всю повноту благодатних дарів Святого Духа. Хто і яким би чином не відступав від Церкви – в єресь, в розкол, в самочинне зібрання, він втрачає причастя благодаті Божої; знаємо ми і переконані в тому, що відпадання в розкол чи, в єресь чи, в сектантство – є повна загибель і духовна смерть», – так висловлює православне вчення про єдність Церкви священномученик Іларіон (Троїцький).

Святі отці визнають можливість і необхідність лікування розколу в душі церковної ікономії. Святитель Василь Великий в Правилах з Першого Канонічного Послання до Амфілохія Іконійського вказує на особливості прийняття каються з розколів: «Про покаєння мислити інакше, ніж як суцї в Церкві – є розкол... Хрещення розкольників, як ще не далеких Церкви, приймати; а що знаходяться в самочинних зібраннях – виправляти пристойним покаєнням і зверненням, і знову приєднувати до Церкви. Таким чином, навіть ті, що знаходяться в церковних ступенях, відступивши разом з непокірними, коли покаються, нерідко сприймаються знову в той же чин».

Церква складається не тільки з праведників, а й з грішників, але вона свята й непорочна. Отці церкви вважають, що освячуюча благодать може не тільки збільшуватися, але і зменшуватися, внаслідок схизм і єресетичних вчень, розсікаючих тіло Церкви, або проникаючих в нього. Господь у одній Церкві зрушує світильник з місця його (Одкр. 2, 5); з іншого бореться мечем вуст Своїх (Одкр. 2, 16); третю валить у велику біду (Одкр. 2, 22); іншу Церква закликає помазати очі, щоб бачити (Одкр. 3, 18), а Церкви, подібні Філадельфійській, – зберігає в час спокус (Одкр. 3, 10).

Свт. Іринеї Лїонський визначає розкол в такий спосіб: «Христос розсудить тих, які роблять розколи, – не мають любові до Бога і піклуються більше про власну вигоду, ніж про єдність Церкви, по маловажним і випадковим причин розсікають і розривають велике і славне тіло Христове і, скільки від них залежить, руйнують його, говорять про мир і роблять війну».

Висновки. Виходячи з норм канонічного права і тлумачень святих отців, посягання на єдність церкви, по суті, є злочином. Аналіз норм канонічного права, що складається з правил, постанов і прецедентів щодо церковних чвар, вказує на те, що розкол (схизму) варто відрізнити від інших форм віровідступництва – ересі та самочинного зібрання (парасінагога). Церковний розкол, таким чином, – порушення внутрішньоцерковної єдності через відмінності, які пов'язані зі спотворенням справжнього вчення про догмати і таїнства, але по обрядовим, канонічним або дисциплінарним мотивам. Як ми бачимо з висловлювань святих отців і невеликого аналізу проблеми розколів – їх необхідно лікувати, а ще краще не допускати.

Література:

Василий Великий, святитель. *Правила святого Василия Великого. Правило первое.* (n.d.). <https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Velikij/pravila-svyatogo-vasiliya-velikogo-s-tolkovaniyami/1#1_1>.

Иоанн Златоуст (1905). *Беседы на послание к ефесеянам. XI.* Санкт-Петербург.

Правила Лаодикийского собора. (2019). Екатеринбург.

References:

Ioann Zlatoust (1905). *Besedy na poslaniye k efesyanam* [Conversations at Ephesians]. XI. Sankt-Peterburg. [in Russian].

Pravila Laodikiyskogo sobora (2019) [The rules of Laodicean Cathedral]. Ekaterinburg. [in Russian].

Vasilij Velikij. Svyatitel [Basil the Great, saint]. *Pravila svyatogo Vasiliya Velikogo. Pravilo pervoye.* (n.d.) [The rules of St. Basil the Great. The first rule. (n.d.)]. <https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Velikij/pravila-svyatogo-vasiliya-velikogo-s-tolkovaniyami/1#1_1>. [in Russian].

Анотація

Бальжик І. А. СХИЗМА В КАНОНІЧНОМУ ПРАВІ. – Стаття.

У статті наводиться аналіз правил і норм канонічного права, а також тлумачень святих отців щодо поняття схизми (розколу). Розглянуто основні ознаки церковного розколу. Вивчено відмінності церковного розколу від інших форм вероотступництва – ересі та самочинного зібрання (парасінагога). Наводяться аргументи щодо канонічно-правової природи схизми як злочину в контексті церковного життя.

Ключові слова: канонічне право, церковне право, розкол, схизма.